

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА МУЗИЧНІ ТВОРИ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Музична індустрія в Україні є важливою складовою культурного та творчого простору, що активно розвивається в умовах цифровізації та зростання креативного сектору економіки. Водночас, вона стикається з низкою правових викликів, зокрема порушенням авторського права та суміжних прав, а також іншими формами неправомірного використання об'єктів інтелектуальної власності.

Музичне піратство має низку негативних правових і економічних наслідків. По-перше, воно прямо порушує права інтелектуальної власності передбачені Законом України «Про авторське право і суміжні права». По-друге, такі дії призводять до економічних збитків правовласників через втрату доходів від легального використання творів. По-третє, масове поширення неліцензованого контенту підриває функціонування систем колективного управління правами та знижує надходження до державного бюджету у вигляді податків. Нарешті, піратство створює нерівні умови конкуренції на ринку та дискредитує правову охорону інтелектуальної власності загалом.

За даними Міжнародної федерації фонографічної індустрії (IFPI), одним із найбільших викликів є “stream-ripping” — незаконне завантаження музики з потокових платформ.¹ Ці дії не лише порушують права власників, але й ставлять під загрозу культурну унікальність та творчість у музиці.

Незважаючи на наявність законодавчого регулювання, практика свідчить про численні проблеми з дотриманням правових норм, що часто зумовлюється складністю правозастосування та недостатньою обізнаністю суб'єктів музичної діяльності щодо своїх прав та обов'язків. У зв'язку з цим актуальним є проведення аналізу основних видів правопорушень у музичній сфері та їх впливу на розвиток індустрії загалом.

¹ IFPI, Global report: Engaging with music, 2022. URL: https://www.ifpi.org/wp-content/uploads/2022/11/Engaging-with-Music-2022_full-report-1.pdf. Дата звернення 01.05.2025 р.

Правовий статус музичних творів в Україні

Правовий статус музичних творів в Україні регулюється Цивільним кодексом України (книга IV, глава 35), Законом України «Про авторське право і суміжні права» та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Згідно з цими нормативно-правовими актами, музичні твори з текстом або без тексту визнаються об'єктами авторського права. Автору належать особисті немайнові права (право на визнання авторства, право на ім'я, право вимагати збереження цілісності твору тощо) та майнові права: право використовувати свій твір, дозволяти чи забороняти його використання.

Зокрема таким використанням може бути відтворення твору, публічне виконання, розповсюдження, переклад, переробка та інші форми використання твору. Окрім цього, закон захищає суміжні права — тобто права виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення.

На практиці ці права часто порушуються. Розглянемо основні види порушень прав інтелектуальної власності в музичній сфері, які найчастіше зустрічаються в сучасній практиці.

1. Плагіат

Плагіат є однією з найбільш поширених і водночас суспільно небезпечних форм порушення авторського права. Відповідно до пункту 1 частини 2 статті 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права», плагіат — це опублікування твору або його частини у незмінному або видозміненому вигляді, включаючи опублікування перекладу іншомовного твору або його частини, під іменем особи, яка не є автором цього твору.²

Частина 1 статті 176 Кримінального кодексу України встановлює кримінальну відповідальність за незаконне використання об'єктів авторського права, включно з плагіатом, якщо такі дії заподіяли значну матеріальну шкоду: «Незаконне відтворення, використання та розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, інших творів, а також незаконне відтворення, використання та розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, камкординг, кардшейрінг або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, а

² Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 № 2811-IX. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> . Дата звернення 01.05.2025 р.

також фінансування таких дій, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі».³

Ця стаття також визначає, що матеріальна шкода вважається завданою в значному розмірі, якщо її розмір у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (станом на 2025 рік це від 30 280 гривень і більше).

У музичній сфері плагіат найчастіше проявляється у формі:

- відтворення мелодій або гармонічних структур, які є суттєво подібними до вже існуючих творів;
- привласнення чужих музичних творів при реєстрації авторського права;
- запозичення текстів пісень без дозволу або без належного зазначення авторства;
- використання фрагментів чужих композицій у власних творах без дозволу (семплювання без ліцензії).

2. Піратство

Піратство у сфері авторського права і суміжних прав — це відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження піратських примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, незаконне використання програм організації мовлення, камкординг, а також Інтернет-піратство, тобто незаконне використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав із застосуванням мережі Інтернет (абзац 2 пункт 2 частина 2 стаття 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Як уже згадувалося, частина 1 статті 176 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за незаконне відтворення та розповсюдження творів мистецтва, у тому числі музичних, якщо такі дії завдали матеріальної шкоди у значному розмірі.

Слід зазначити, що окрім кримінальної, за незаконне копіювання творів, що охороняються авторським правом, передбачена також адміністративна відповідальність. Така відповідальність застосовується у випадках правопорушень, які не мають ступеня суспільної небезпеки, достатнього для визнання їх злочинами.

Адміністративна відповідальність за порушення авторського права та суміжних прав встановлена статтею 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Згідно з цією нормою, відповідальність настає за незаконне

³ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. Дата звернення 01.05.2025 р.

використання об'єкта права інтелектуальної власності або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняються законом.⁴

Санкція передбачає накладення штрафу з конфіскацією незаконно виготовленої продукції, обладнання та матеріалів, які використовувалися для її виготовлення.

Основні форми музичного піратства включають:

- завантаження музики з нелегальних вебсайтів, торент-трекерів або месенджерів;
- продаж піратських копій аудіопроодукції (CD, USB-носіїв тощо);
- створення мобільних додатків або вебсайтів для доступу до музики без дозволу правовласників;
- стрімінг або завантаження музики на платформах без належного ліцензування;
- масове розповсюдження каверів або реміксів без погодження з правовласником.

Піратство завдає шкоди не лише авторам, а й видавцям, виконавцям та іншим суб'єктам суміжних прав, створюючи недобросовісну конкуренцію та підриваючи економіку культурного сектору. В умовах стрімкого розвитку цифрового середовища піратство стає дедалі складнішим для виявлення, що вимагає удосконалення механізмів виявлення та притягнення до відповідальності.

3. Публічне виконання без дозволу

Публічне виконання музичного твору без дозволу автора або іншого суб'єкта авторського права та/або суміжних прав є окремою формою порушення, що тягне за собою як цивільно-правову, так і адміністративну, а в окремих випадках — кримінальну відповідальність.

Відповідно до пункту 45 частини 1 статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», публічне виконання — подання творів, виконань, фонограм, програм організацій мовлення у будь-який спосіб безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів (крім передачі в ефір чи по кабелю) у місцях, в яких присутні чи можуть бути присутніми представники публіки, незалежно від того, присутні вони в одному місці і в один час чи в різних місцях і в різний час.

⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>. Дата звернення 05.05.2025 р.

Тобто, незаконне публічне виконання музики — це використання музичних творів у спосіб, за якого твір звучить у присутності публіки або транслюється за допомогою технічних засобів без отримання дозволу від автора чи іншого суб'єкта авторського права та/або суміжних прав.

Закон визначає, що саме автор має виключне право дозволяти або забороняти публічне виконання, публічний показ, публічне демонстрування, публічне сповіщення, інтерактивне надання доступу публіці та інші способи доведення до загального відома публіки (пункт 7 частини 1 статті 12 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Використання без такого дозволу вважається порушенням авторських прав, за винятком випадків, прямо передбачених чинним законодавством, зокрема в статті 22 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Аналогічне виключне право щодо використання результатів своєї творчої діяльності мають також суб'єкти суміжних прав — виконавці, виробники фонограм, відеограм та організації мовлення. Згідно з частиною першою статті 38 Закону України «Про авторське право і суміжні права», виконавець має право дозволяти або забороняти використання свого виконання іншими особами, зокрема його публічне сповіщення, фіксування, відтворення, розповсюдження, інтерактивне надання доступу та інші форми використання. Використання без такого дозволу вважається порушенням суміжних прав, за винятком випадків, прямо передбачених чинним законодавством, зокрема в статті 43 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

На практиці публічне виконання без згоди правовласника трапляється у таких формах:

- відтворення музики у ресторанах, барах, кафе, торговельних залах, салонах краси тощо без договору з організацією колективного управління;
- концертне виконання музики без дозволу правовласника; використання фонограм у радіо- та телеефірах без узгодження з правовласниками;
- стрімінги у соцмережах або онлайн-трансляції заходів, під час яких використовується захищена музика без відповідного ліцензування.

Публічне виконання твору навіть без отримання прибутку, але без належного дозволу, вважається незаконним. Наявність твору у вільному доступі не звільняє користувача від обов'язку отримати згоду правовласника — лише вільне використання в межах, передбачених статтями 22–24 Закону України «Про авторське право і суміжні права» може вважатися правомірним.

4. Незаконне використання імені або псевдоніму

Незаконне використання імені, псевдоніму автора чи виконавця, зокрема, його копіювання або імітація з метою введення публіки в оману, є окремою формою порушення прав інтелектуальної власності.

Ім'я автора/виконавця - сукупність слів чи знаків, що ідентифікують автора/виконавця: прізвище та ім'я автора/виконавця; прізвище, ім'я та по батькові автора/виконавця; ініціали автора/виконавця; псевдонім автора/виконавця; прийнятий автором/ виконавцем знак (сукупність знаків) тощо (пункти 23, 24 частини 1 статті 1 ЗУ “Про авторське право і суміжні права”).

В свою чергу, псевдонім – це вигадане ім'я, що складається із сукупності слів чи знаків, символів, обране автором (співавторами) чи виконавцем (співвиконавцями) для позначення себе відповідно як автора (співавторів) або як виконавця (співвиконавців) (пункт 43 частини 1 статті 1 ЗУ “Про авторське право і суміжні права”).

Право обирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора в оригіналі і копіях твору і за будь-якого використання твору є особистим немайновим правом автора згідно з пунктом 3 частини 1 статті 11 ЗУ “Про авторське право і суміжні права”.

Особисті немайнові права виконавця означають право вимагати, зокрема:

- 1) визнання того, що він є виконавцем відповідного виконання;
- 2) зазначення чи повідомлення свого імені (псевдоніма) у зв'язку з кожним використанням виконання (у разі якщо це практично можливо) (ч. 1 ст. 37 ЗУ “Про авторське право і суміжні права”).

Прикладами порушення цього права є:

- використання імені або псевдоніму артиста з метою реклами, просування подій чи продукції без згоди правовласника;
- створення фейкових акаунтів або каналів у соціальних мережах від імені артиста;
- виступи під чужим ім'ям/псевдонімом;
- використання псевдоніму у музичних відео або реміксах, які не мають жодного відношення до справжнього артиста.

Такі дії можуть розглядатися не лише як порушення особистих немайнових прав, а також — як акт недобросовісної конкуренції згідно зі статтею 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», якщо це завдає шкоди діловій репутації іншої особи або вводить в оману споживачів.

У випадку, якщо ім'я або псевдонім зареєстровано як торговельна марка, його незаконне використання також підпадає під порушення прав на торговельну

марку (знак для товарів і послуг), що тягне відповідальність згідно з Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».⁵

5. Спотворення твору або створення похідного твору без дозволу, що може порушувати право на недоторканність твору

Одним з основоположних особистих немайнових прав автора є право вимагати збереження цілісності твору, а також протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, у тому числі супроводження твору ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо без згоди автора (пункт 4 частини 1 стаття 11 ЗУ “Про авторське право і суміжні права”).

Формами такого порушення може бути:

- редагування музичних творів без згоди автора, особливо при їх адаптації для реклами, телебачення чи інтернет-контенту;
- створення похідних творів (наприклад, реміксів, кавер-версій, пародій), якщо при цьому було спотворено оригінальний твір;
- переклади текстів пісень з подальшим виконанням, що змінюють зміст або форму твору без погодження;
- використання фрагментів творів у нових композиціях (семплінг) без узгодження з правовласниками.

У статті було розглянуто лише частину найпоширеніших видів порушень авторських прав у музичній сфері. Ці приклади демонструють, наскільки багатоаспектними можуть бути правопорушення в сфері інтелектуальної власності, і як вони здатні завдавати як матеріальної, так і репутаційної шкоди авторам, виконавцям та іншим суб'єктам прав.

Водночас, сфера охорони музичних прав значно ширша, і включає й інші порушення — наприклад, незаконне використання творів у рекламі, відеоіграх, мобільних додатках, стрімінгових платформах, або порушення умов ліцензійних договорів та прав на роялті. У цифрову епоху, коли музика стала доступною як ніколи раніше, правова охорона інтелектуальної власності набуває особливого значення — як для захисту творчості, так і для розвитку культурної та креативної індустрії в цілому.

Отже, сфера музики в Україні активно розвивається, проте залишається вразливою до різноманітних порушень прав інтелектуальної власності. Плагіат, піратство, публічне виконання без дозволу та незаконне використання

⁵ Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 № 3689-ХІІ. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text> . Дата звернення 06.05.2025 р.

псевдонімів — це лише частина проблем, з якими стикаються автори, виконавці та продюсери.

Для покращення ситуації необхідне:

- підвищення рівня правової обізнаності учасників музичної індустрії і користувачів музики;
- активна участь самих авторів та виконавців у захисті своїх прав; зміцнення інституційної спроможності органів захисту авторських прав;
- удосконалення правозастосовної практики;
- ефективна робота організацій колективного управління.

Також важливо, щоб самі автори були проактивними: реєстрували свої права, укладали письмові договори, працювали з ліцензіями та своєчасно фіксували факти порушень. Лише у синергії правових механізмів, цифрових інструментів моніторингу та підвищеної культури поваги до інтелектуальної власності можна досягти справедливого та стабільного розвитку української музичної індустрії.